

Essee

Kas kohtuajakirjandus on õiguskultuuri osa? Kohtuajakirjaniku roll üld- ja eripreventsiooni ühe elluviijana.

Karistusõigus eeldab selgust ning pea alati kirjutatud vormi. Ilma, et ühe või teise teo koosseis oleks selgelt kirja pandud, ei saa. Rõhu võib asetada sõnale "selgelt". Kui keegi saab mõne teo eest karistada, peab tal olema selgus miks ja mille eest. Eelkõige on siin suur roll kohtul. Selgust ei vaja mitte üksnes keelust üleastuja, selguse peab saama kogu ühiskond. Kohus peab end väljendama selgelt. Tegeme seda õiguslikke vahendeid kasutades ning motiveerima otsuse nii, et see oleks arusaadav ning seda mitte ainult juristidele. Selgust ootab kogu ühiskond, mitte ainult advokaat ja prokurör. Just karistusõigus eeldab oma olemuse tõttu selgust nii põhjendustes, kui ka vormis, kuidas põhjendused teatavaks tehakse.

Ajakirjanduses kohtame sageli arusaamatust ning pahameelt ühe või teise kohtuotsuse suhtes. Miks saab pisisuli range karistuse ning samal ajal lahkub laiem avalikkuse silmis ranga kuriteo toime pannud kurikael kohtusaalist teadmise, et vangi minema ei pea. Selle teadmise peab leppima ka ühiskond. Kui kurjategija peksab näiteks politseinikku ja tuleb kohtust tagasi meie sekka, siis ei hakata pikemalt juurdlema selle üle, mis tähendab, et karistus määrati tingimisi. Ei juurelda ka selle üle, miks selline otsus tehti. Kui mõni ajakirjanik lisabki artiklile mõne lõigu kohtuotsusest, kus seisab, et karistust "ei pöörata" täitmisele lühema või pikema aja jooksul, siis on see märge uudisloo selles osas, kus lugeja on lugemisest juba tüdineda jõudnud ja seda enam ei loe. Ei pööra tähelepanu sellele, et karistust "ei pööratud täitmisele". Pigem on antud kontekstis oluline, et tähelepanu ei p ö ö r a t a sõnale "miks" ja millistest asjaoludest lähtuvalt. Ühe või teise kuriteo ajakirjanduslikul kajastamisel analüüsitakse küll juhtumi elulisi asjaolusid, kuid toimunule antud õigusliku hinnangu kokku võtmise ja vahendamise osas on veel üpris pikk tee käia.

Heites siinkohal kivi ajakirjanduse kapsaaeda, võib öelda, et ajakirjanikud ei ole piisavalt suutnud kujundada sellist sõnavara, mis erineks sellest arusaamatust kantseliidist, mis möödunud aegadest on meie õiguskeelde jäänud. Kui hetkeks peatuda ja analüüsida, mida tahetakse öelda, kui justkui iseenesestmõistetavalt märgitakse, et "karistust ei pöörata täitmisele", siis ei saagi ju mõistlikku keelelist tulemit tulla. Mõistlik arusaamisvõime pööratakse pea peale. Kas selles on süüdi kohtunik või kohtujurist, kes sellise fraasi otsusesse pani või peaks vaatama pigem ajakirjaniku poole, kes sellise lause lugejani viib? Kohtunik ei saa õiguskeelt nii palju mõjutada, kui palju võib seda teha ajakirjanik, kes toob lugeja ja kuulajani intirgeerivaid lugusid kohtusaalist. Kohtunik loeb samuti lehti ja kujundab kohtuotsuse sõnavara arvamusega, et laiem üldsus mõistab tema mõtteid ja arutluskäiku just mõistete vahendusel, olgu need keeleliselt nii absurdsed ja arusaamatud kui tahes. Seega on siin omamoodi suletud ring, kus ajakirjanik mõjutab kohtut ja kohus omakorda ajakirjandust ning vastupidi.

Kui rääkida kohtuajakirjanikust, siis võib siingi tekkida arusaamatus. Kas see inimene peaks olema

kohtu palgal ja siis tegema lugusid ajakirjandusele või peaks see siiski olema ajakirjanik, kes kirjutab ja koostab põnevaid uudisnuppe kohtulugudest? Peale jääks siiski see viimane määratlus. Ajakirjandus peab olema vaba. Seda peaks tunnetama ka ajakirjanik, kes kohtusaalist lugusid meieni kannab. Ajakirjanik ei pea kohtuotsust tsiteerima või refereerima üliõpilastele kehtestatud kirjaliku uurimistöö reegleid järgides. Kohtuotsuse selgitamisel ei pea autoriõiguse nõudeid just punktuaalselt täitma. Vähemalt vormilisi nõudeid. Aga kohtuotsuse põhjendustes sisalduv mõte võiks ja peaks säilima ning uudiste sihtgrupini kanduma. Siin peitub ka eduka õigusselguse võti - mida laiem sihtgrupida arvestatakse, seda edukam ollakse. Seda selgem saab olema see mõttevahendus, mis kohtusaalist üldsuseni tuuakse.

Pöörates nüüd arutluse kohtusüsteemi poole, võib alustada ja lõpetada seal, kus lõpeb jurisprudents ning algab kommunikatsioon. Tänapäeval on igal kohtul palgal sulesepä ja sõnaseadjad, kes peavad paragrahvide ritta seadmise tulemuse laiema üldsuseni kommunikeerima. Nii jõuavadki kohtust meieni osad ajakirjanduslikud lood, mis sõnasõnalt vastavad lühikesele sõnavõtule kohtu internetilehel ning pahatihti "räägivad" sellest, kuidas kõmuajakirjandusele kõmu pakkuv ärimees see ja see sai karistada selle ja tolle eest. Et initsiaalide taha on peidetud just kõnealune kollase ajakirjanduse keskne huvipunkt, selle nuputab kenasti välja nii krimiajakirjanik, kui ka kollase pressisulurüütel. Seda aga ei saa siiski kohtuajakirjaniku tööks nimetada. Vastasel juhul peaksime kohtute kommunikatsioonijuhid kohtuajakirjanikeks nimetama. Antud kontekstis võime meenutada, et ärkamisaja järgses esimeses Eesti Vabariigis olid just juristid need, kes sageli sõna võtsid ega häbenenud oma mõtteid pabeile panna ning neid avaldada. Kas kohtunik peaks ajakirjanduses oma mõtteid avaldama - on vaieldav küsimus. Kahtlemata on tal see võimalus kohtu veebilehel või pressiteates, mis avalikkuseni jõuab.

Juristina Riigikohtu lahenditest põhjendusi otsida ja neid mõista püüda ei ole ülearu keeruline. Leiab palju uusi mõisteid, mis riiklike kohtute kõrgeimal tasemel ära selgitatud ning tahaks loota, et need kõik ei ole vaid tõlked saksa õigusest. Mõisted jäägu siiski juristide pärusmaaks. Erialasõnavara peab ju samuti olema. Selgitused ja põhjendused peavad kõigini jõudma. See on aus ühiskonna ja ka karistatu suhtes. Kui karistus on ühiskonna silmis liialt leebe, peaks just kohtuajakirjanik olema see, kes vihatavate meeli pehmenedama peab. Tema peaks selgitama kohtuotsuse tagamaid. Nii ei saa süüdlane topelt karistatud. Et vaese patuse ning ka kohtu suunas järgneb peale uudisloo ilmumist vihast kobrutavate kommentaaride laviin, see ei näita kõrget õiguskultuuri. Õiguskultuuriga on asi korras siis, kui ühiskond mõistab norme ja järgib neid just sellepärast, et mõistab nende sisu. See, et kohtus karistada saanu saab ka ajakirjaniku vahendusel "seltsimeheliku kohtu" pahameele osaliseks, ei ole üldpreventsioon ühiskonna ega eripreventsioon rikkuja suhtes. See ei tõsta ka kohtute autoriteeti.

Ülalpool arutleti kohtuajakirjaniku rolli üle läbi karistusõiguse prisma. Karistus, olgu see siis krimiaal- või väärteto eest, on rangeim õiguslik sekkumisviis, millega riik võib inimese saatust mõjutada. Selles õigussfääris peab valitsema selgus. Selgus peab valitsema normides ja selgus peab olema ka siis, kui neid norme on rakendatud. Siin on kohtuajakirjaniku töö võlu, valu ja vastutus. Ükskõik milline kriitika ei ole kohane ilma lahendust pakkumata. Kui lahendust üldse

tarvis on. Eesti kohtusüsteem ju töötab ja ajakirjandus on vaba kujundama ühiskonna arusaama nii nagu soovib ja õigeks peab ning probleemi, kui sellist, mida resolutssete vahenditega ning kiiresti lahendama peaks, ju tegelikult pole. Rõhu peaks siin asetama sõnale "kiiresti". Kohtuajakirjandus - kui see olemas on - peab kujunema. Arenema koos õiguskultuuriga. Kui kohtuajakirjanik mõistab, et ka kohtunik loeb hommikukohvi kõrvale lehti ja samuti teevad seda ka kohtult karistada saanud kurjategija sugulased, siis peab ta mõistma, et tal lasub lisaks sõnavabadusele vastutus ka sõnaselguse eest. Elukõige aga selguse saamise eest. Ajakirjanik peab saama selguse ning alles siis püüdma selgust tuua. Olles samuti õiguskultuuri kujundaja, on seda ka õigustatum kritiseerida ning õigus paremaks muuta.